

REKABET FORUMU

HUKUK-EKONOMİ-POLİTİKA

Ocak 2018, Sayı: 113

Rekabet Derneği, 20 Mayıs 2004 tarihinde kurulmuş bir sivil toplum örgütüdür. Derneğin amacı Türkiye’de rekabet ortamının ve rekabet kültürünün gelişmesine katkıda bulunmaktır.

Bu dergide ileri sürülen görüşler yazarlarına ait olup Rekabet Derneği’ni bağlayıcı değildir.

Web: www.rekabetderneği.org

SEKTÖREL ÖRGÜTLERİN REKABET SÜREÇLERİNDEKİ ROLÜ

Prof. Dr. Erdal Türkkan (erdalturkkan@hotmail.com)

Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de sektörel düzeyde binlerce dernek, birlik vakıf kurulmuştur. Sektörel örgütlenmelerde esas itibariyle sektörel sorunların çözümlenmesi açısından bir dayanışma yaratma, kamuyla ilişkilerde muhatap oluşturma gibi amaçlar ön planda tutulmuştur. Bazı hallerde de sektörel örgütler ortak karar alma ve kural belirleme işlevini yerine getirmektedir. Bu çerçevede sektörel örgütler rekabet süreçleri açısından anlaşma ve uyumlu eylemleri kolaylaştıran ve rekabeti bozan bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Çünkü bu örgütler üyeler arasında etkileşim ve haberleşme imkanı yaratmakta, bazı hallerde de fiyat belirleme gibi işlevler de yapmaktadır. Ancak bu örgütlerin sektörel düzeyde rekabetin gelişmesine katkıda bulunacak bir çeşit eğitim, düzenleme ve denetleme işlevini yerin getirmesi de mümkündür. Burada cevaplandırmaya çalışacağımız soru, sektörel örgütlerin çeşitli yöntemler kullanarak dar ve geniş anlamda rekabetin etkinlik kazanmasında ve rekabet ihlallerinin önlenmesinde bir rol oynayıp oynayamayacağıdır.

Sektörel Örgütlerin Yaygınlığı

Sektörel örgütlerin rekabet süreçlerindeki rolünün incelenmesi açısından karşımıza çıkan ilk soru, bu örgütlerin hangi şekiller altında ne ölçüde yaygın ve kapsayıcı olduğudur. Bu açıdan yapılabilecek ilk tespit sektörel örgütlerin çok büyük bir bölümünün dernek statüsünde olduğudur. Birlik ve vakıfların, sendikaların sayısı ve kapsamı nispeten sınırlıdır. Sektörel dernekler Türkiye’nin sivil toplum yapılanmasında çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye’de 112 bine yaklaşan faal dernekler içinde mesleki dayanışma derneklerinin payı % 31 civarındadır. (2018 Ocak itibariyle 34876 dernek)¹. Kurulan derneklerin iktisadi faaliyet alanlarının tamamına yakınına kapsadığı söylenebilir. Ancak sektörel düzeyde rekabet süreçlerinde rol oynayabilecek örgüt sayısı toplamın oldukça küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu açıdan sektörel örgütler, rekabetin işlerlik kazandığı veya kazanabileceği bir piyasadaki teşebbüslerin tamamını veya büyük bölümünü kapsayabilecek düzeyde olmalıdır. Türkiye’de dernekler yasası ve uygulaması

¹ <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-faaliyet-alanina-gore.aspx>

çok sayıda üyeli örgütlenmeleri adeta yasaklayıcı niteliktedir. Türkiye’de iş dünyasının örgütlenmesi esas itibarıyla coğrafi esaslı olup, sektörel bazda desteklenmiş değildir. Aksine Ticaret ve Sanayi Odaları ve bunların oluşturduğu birlikler çeşitli sektör temsilcilerini zorunlu olarak bir araya getiren ve bu bağlamda sektörel birliklerin oluşmasını engelleyen bir yapı oluşturmuştur. TOBB bünyesinde oluşturulan sektör Meclisleri (eski adıyla sektör kurulları) daha ziyade sektörel derneklerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Aynı şekilde sanayicilerin gönüllü olarak oluşturduğu SİAD lar da coğrafi düzeyde farklı sektörleri bir araya getiren kurumlardır. Bununla birlikte en azından ana sektörlerde rekabet süreçlerinde rol oynayabilecek sektörel örgütlenme mevcuttur. Aslında her sektörel örgütün rekabet süreçlerinin iyi işlemesi açısından yapabileceği bazı şeyler vardır.

Sektörel Örgütlerin Rekabeti Bozucu Veya Azaltıcı Etkileri

Sektörel örgütlerin rekabet süreçlerinde olumlu bir rol oynayabilmesi için öncelikle bu örgütlerin rekabeti bozucu veya azaltıcı bir rol oynayabilmesini mümkün kılan yolların tıkanması gerekecektir. Bu çerçevede sektörel derneklerin doğrudan veya dolaylı biçimde ilgili piyasalarda fiyatları, üretim miktarını, pazarın coğrafi dağılımını etkileyebilecek, piyasaya yeni oyuncuların girmesini zorlaştıracak kararları almalarının veya bu sonuçları doğurabilecek bilgi paylaşımına gitmelerinin engellenmesi büyük önem taşımaktadır. Esasen mevcut Rekabet yasaları bu tür faaliyetleri ve yaklaşımları kesinlikle yasaklamış ve müeyyideye bağlamıştır. Ancak bu hususların özel eğitim programları ile sektörel örgüt üye ve yöneticilerine nedenleriyle anlatılması yararlı olacaktır. Ayrıca bazı sektörel örgütler yasayla oluşturulduğu için bunların rekabetle bağdaşmayan davranışlarının engellenmesi söz konusu olamamaktadır. Bu açıdan sektörel düzeyde rekabet kültürünü ve rekabetçi düzenlemeleri geliştirecek faaliyetler önem kazanmaktadır.

Şüphesiz sektörel örgütlerin rekabeti bozucu faaliyetlerde bulunma potansiyeli her sektörde aynı değildir. Örneğin mal farklılaştırma imkanlarının geniş olduğu sektörlerde rakipler kalite rekabetine, fiyat rekabetinden daha fazla önem atfedeceklerdir. Aynı şekilde çok sayıda teşebbüsün faaliyet gösterdiği bir piyasada firmaların anlaşma yapması kolay olmayacaktır. Buna karşılık homojen malların üretildiği oligopolistik piyasalarda sektörel örgütlerin bazı anlaşma ve uyumlu eylemlerde etkin bir rol oynaması olasılığı büyüktür. Şüphesiz bu tür sektörlerdeki derneklerin faaliyetlerinin daha yakından izlenmesi, dernek yönetiminin ve faaliyet alanının belirlenmesinde anlaşma ve uyumlu eylemleri zorlaştıracak mekanizmalara yer verilmesi önem arz etmektedir.

Sektörel Düzeyde Rekabet Potansiyelinin Değerlendirilmesi

Sektörel örgütlerin rekabet süreçleri açısından önem kazanan işlevlerinden birisi sektörel düzeyde rekabet potansiyelinin değerlendirilmesidir. Şüphesiz bu değerlendirmenin ilgili piyasalar düzeyinde yapılması daha yararlı olacaktır. Ancak her durumda sektörel örgütler bu tür değerlendirmelerin yapılabilmesi için gerekli olan bilgilere en kolay şekilde ulaşabilecek kuruluşlardır. Rekabet potansiyelinin belirlenebilmesi için elde edilmesi gereken bilgiler, firma sayısı, konsantrasyon oranları, mal farklılaştırmasının olup olmadığı, talebin fiyat esnekliği ve dolayısıyla talebin niteliği, giriş çıkış engellerinin olup olmadığı, mal veya hizmetin dış ticarete konu olup olmadığı, malın taşınabilirlik özelliği, malların bir lisansa konu olup olmadığı, sektöre sistematik devlet müdahalesinin olup olmadığı, yatırımların olgunlaşma süresi gibi hususları kapsamaktadır. Bu özelliklere ilaveten ağ ekonomilerinin, ölçek ekonomilerinin, kapsam ekonomilerinin varlığı ve inovasyon potansiyeli de sektörel düzeyde rekabet potansiyelinin belirlenmesinde yardımcı olacaktır. Bu özelliklerden bazıları rekabeti sınırlandırıcı bazıları ise rekabeti canlandırıcı etkiler yapacaktır. Bu çerçevede her bir özellik için belli bir puan verilerek her sektörün rekabet potansiyelinin değerlendirilmesi mümkündür². Şüphesiz bu açıdan bazı zorluklar ve belirsizlikler olabilecektir. Her halde bu değişkenlerin zaman içinde gösterdiği gelişmeler rekabet potansiyelinde iyiye veya kötüye gidişleri tespit etme imkanını verecektir.

² Sektörel düzeyde rekabet potansiyelinin nasıl değerlendirileceği ile ilgili bir yazıya Rekabet Forumu’nun gelecek sayısında yer verilecektir.

Sektörel Örgütler Rekabete Nasıl Katkıda Bulunabilir?

Birbiri ile rekabet halinde olan teşebbüslerin oluşturdukları bir örgüt içinde rekabete nasıl katkıda bulunabilecekleri önemli bir sorudur. Bu açıdan aşağıda belirtilen hususlar önem kazanmaktadır.

-Üyeleri rekabet yasalarına uyumaya teşvik edecek faaliyetler yapma: Sektörel derneklerin rekabeti destekleyici faaliyetlerinden birisi ve belki de en önemlisi rekabet kültürünü geliştirici faaliyetlerdir. Şüphesiz bu faaliyetlerden en önemlisi, rekabet ihlalleri ve bu ihlallerin yapılması halinde karşılaşılabilecek cezalar konusunda tüm üyelerin tam olarak bilgilendirilmesidir. Ancak bundan bağımsız olarak üyeleri rekabetçi bir anlayışla hareket etmeye teşvik edecek bir şirket kültürünün gelişmesini sağlayacak faaliyetler de bu açıdan önemlidir.

-Rekabeti sınırlayan kamu düzenlemelerinin değiştirilmesi için ortak çaba göstermek: Sektörel düzeyde kamunun yaptığı pek çok düzenleme söz konusudur. Bu düzenlemelerin rekabetle uyumlu olup olmadığının tespiti genel olarak yapılmamış veya zaman içinde anlamını yitirmiş olabilir. Diğer taraftan bu düzenlemelerin teşebbüslerin bireysel girişimleri yoluyla değiştirilmesi kolay değildir. Şurası muhakkak ki sektörel düzeyde rekabeti sınırlayıcı düzenlemelerin bir bölümü de bizatihi sektörel örgütlerin talep ve baskılarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, sektörel örgütlerin rekabete aykırı düzenlemelerin ayıklanması konusunda bir işlev yapabilmesi, onlara bu tür bir misyonun açıkça verilmesi veya güçlü bir rekabet kültürünün oluşturulması halinde söz konusu olabilecektir.

-Üyeler için rekabet danışmanlığı hizmetleri verilmesini kolaylaştırmak: Üyelerin sadece rekabet ihlalleri konusunda bilgilendirilmesi, özel sektörün dinamizmini kısıtlayıcı etkiler yapabilmektedir. Üyelerin çeşitli muafiyetlerden nasıl yararlanabileceği her girişimcinin kolayca öğrenebileceği bir husus değildir. Ancak her işletmenin rekabet konularında uzman görüşünden yararlanması ve gerektiğinde kendisini savunabilmesi de mümkün olmayabilir. Bu durumda sektörel derneklerin çeşitli modeller çerçevesinde uzman kişiler veya şirketlerle anlaşarak danışmanlık hizmeti verebilmesi yararlı olacaktır.

-Piyasada adil rekabetin sağlanması için gerekli kamu düzenlemelerinin yapılmasını sağlamak: Bazı hallerde düzenleme eksikliklerinin de adil bir rekabet ortamının oluşmasını engelleyici sonuçlar doğurması mümkündür. Bu durumun en sık rastlanıldığı sektörler, teşebbüsler ile tüketiciler arasında bilgi asimetrisinin olduğu alanlardır. Özellikle sıfır giriş engelinin olduğu durumlarda asimetrik bilgi nedeniyle tüketicileri mağdur eden kalitesiz ve kaynak israfına yol açan bir rekabet sürecinin yaşanması söz konusu olabilir.

- Kamunun rekabeti kısıtlayıcı düzenleme ve eylemlerini azaltıcı faaliyetler: Bazı piyasalarda özel girişim yanında kamu girişimi de söz konusu olabilmektedir. Ayrıca kamu bazı piyasalara doğrudan müdahale gereğini duymaktadır. Bu piyasalarda kamunun kendi teşebbüslerini kayıran ve rekabeti bozan eylemlerinin olması olasıdır. Bu tür durumlarda da sektörel örgütlerin devreye girerek kamunun rekabet ihlallerini engelleyici girişimlerde bulunması söz konusu olabilecektir.

-Teşvik sisteminin rekabete uygun bir biçimde gerçekleşmesine katkıda bulunmak: Teşvik sisteminin rekabeti bozmayacak, hatta rekabetin gelişmesine katkıda bulunacak biçimde dizayn edilmesi de sektörel düzeyde ele alınabilecek bir konudur. Bu açıdan sektörel örgütler karar alıcılara danışmanlık yapma ve öneri getirme işlevi yapabilir. Bunun için de sektörel örgütlerin belli bir rekabet vizyonuna sahip olmaları önemli bir husustur.

-Dış pazarlara açılmayı kolaylaştıracak girişimler: Dış pazarlara açılma, rekabet süreçlerini çok boyutlu olarak destekleyen bir olgudur. Şüphesiz dış pazarlara açılma ve bu pazarlarda rekabet üstünlüğü kazanabilme, teşebbüs bazında alınacak kararlarla ve gösterilecek performansla ilişkili bir konudur. Ancak bazı hallerde, özellikle de KOBİ'lerin egemen olduğu piyasalarda dış pazarlara açılmada sektörel örgütlerin önemli bir rol oynaması mümkündür.

-Ar-Ge faaliyetlerinin gelişmesini kolaylaştıracak girişimler: Ar-Ge faaliyetlerinin gelişmesi rekabetin en önemli itici güçlerinden birisidir. Ayrıca rekabet Ar-Ge faaliyetlerinin gelişmesine katkıda bulunduğu ölçüde değerlidir. Bazı piyasalarda Ar-Ge faaliyetlerinin

SEKTÖREL ÖRGÜTLERİN REKABET SÜREÇLERİNDEKİ ROLÜ

gelişmesi için sektörel bir itici veya kolaylaştırıcı faktöre ihtiyaç olmayabilir. Ancak özellikle KOBİ yoğun sektörlerde mevcut ihtiyaçların ve potansiyelin tespiti açısından ayrıca, dış dinamiklerin harekete geçirilmesi açısından sektörel örgütlerin yapıcı bir rol oynaması mümkün olabilir.

Şüphesiz sektörel düzeyde rekabeti geliştirecek girişimler yukardakilerle sınırlı değildir. Sektörel örgütlerin sektörel düzeyde bilgi toplama ve sponsorluk yapma konularında sahip oldukları ayrıcalıklı durum bu örgütlerin dış dünya ile ilişkilerde de iyi bir partner olması imkanını yaratmaktadır.

Mevcut koşullarda sektörel örgütlerin yukarıda belirtilen faaliyetlerden bazılarını kısmen yerine getirdiğini varsaymak mümkündür. Ancak sektörel örgütlerin rekabet sürecinde pozitif ve önemli bir katkı yapma amacına uygun olarak oluşturulduğunu ve işlediğini söylemek mümkün değildir. Her halde devlet, yüzlerce sektörel kuruluşu muhatap almak yerine TOBB, İşveren ve İşçi Sendikaları Konfederasyonları, TUSİAD, MÜSİAD gibi homojen olmayan bütüncül yapılarla ilişkiye geçmeyi tercih etmektedir. İş dünyası da sınırlı sayıda üyeye sahip güçsüz sektörel örgütler yerine geniş bir tabana sahip örgütler yoluyla kamu önünde daha güçlü olacağına inanmaktadır. Bu durum, genel ve temel ortak sorunlarda muhatap olma ve muhatap bulma kriterinin iş dünyasının örgütlenmesinde ana kriter olmaya devam etmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa sektörel örgütler başka yapıların yerine getiremeyeceği sektöre özgü işlevlerin yerine getirilmesi açısından önem kazanmaktadır. Bu işlevi yapabilmeleri için öncelikle coğrafi planda sağlanmış olan kapsayıcılık sorununun sektörel planda da çözülmesi, bunun için de dernekler yasasında sektörel örgütlenmelerin kapsayıcı bir biçimde yapılmasını kolaylaştıracak bazı değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Buna ilaveten mevcut dağınıklığın önlenmesi ve sektörel derneklerin bir çatı altında toplanmasına imkan veren bir düzenlemenin yapılması yararlı olacaktır. Şayet bu yapılamaz ise TUSİAD gibi kuruluşların bölgesel örgütlenme yanında sektörel örgütlenmeye de destek olmaları yoluna gidilebilir. Bu konuda ortaya çıkabilecek engellerin aşılabilmesi için öncelikle mevcut kuruluşların bu yeni örgütlenmenin iş dünyası açısından yararlı olacağına ikna edilmeleri gerekmektedir.